

## Ministerikomitean suositus Cm/Rec(2020)2 jäsenvaltioille romaanien ja/tai kiertolaisten<sup>1</sup> historian sisällyttämisestä koulujen opetussuunnitelmiin ja opetusmateriaaleihin

(Hyväksytty 1.7.2020 pidetyssä ministerien sijaisten 1380. kokouksessa)

Euroopan neuvoston perussäännön 15.b artiklan ehtojen mukaisesti ministerikomitea

tunnustaa, että romanien ja kiertolaisten pitkään jatkunutta läsnäoloa Euroopassa ei vieläkaan riittävästi tunnisteta koulutusjärjestelmissä ja että heidän panostaan eurooppalaisen kulttuuriperintöön yhä aliarvioidaan virallisessa ja epävirallisessa koulutuksessa ja suuren yleisön piirissä;

tunnustaa, että koulutus ja lisääntyvä yleinen tietämys romanien ja/tai kiertolaisten panoksesta omien maidensa kulttuuriperintöön voi johtaa syvällisempään ymmärrykseen, kulttuurienväliseen vuoropuheluun ja molemminpuoliseen kunnioitukseen;

ottaa huomioon sen, että perinteisesti romanien ja/tai kiertolaisten kollektiivista muistia on välitetty sukupolvelta toiselle suullisina kertomuksina;

ottaa huomioon lukuisat esimerkit romaanien ja kiertolaisten jatkuvasta syrjinnästä ja historian opetuksen merkityksen romani- ja/tai kiertolaisyhteisöjen jäsenten ja heidän asuinmainaan olevien jäsenmaiden välisten suhteiden parantamisessa;

tunnustaa sen, että arvioiden mukaan natsihallinto ja sen liittolaiset tuhosivat toisen maailmansodan aikana vähintään 500 000 romania, sintiä, jenshiä ja muita "mustalaisiksi" (*Zigeuner, Gypsies*) nimettyjä;

ottaa huomioon sen, että natsihallinnon ja sen liittolaisten kaikkialla Euroopassa toteuttaman joukkotuhon (holokaustin) ja muiden romaaneihin ja kiertolaisiin kohdistuneiden toimien sisällyttäminen opetukseen voisi olla tehokas väline kaikenmuotoisen vihan, syrjinnän ja ennakkoluulon sekä radikalisoitumisen, holokaustin kieltämisen ja revisionismin torjumiseksi;

pitää mielessä, että historianopetus on yksi tärkeimmistä välineistä vaikuttaa ennakkoluulojen poistamiseen ja nostaa tietämystä muista ryhmistä, jotka ovat samalta maantieteelliseltä alueelta ja jotka ovat jakaneet samat historialliset kokemukset;

tietoisena siitä, että romanien ja kiertolaisten historia liittyy kiinteästi viime vuosisatojen yhteiskunnalliseen kehitykseen ja etteivät romanit ja kiertolaiset päässet osallisiksi tästä edistyksestä (ml. työllisyys, koulutus, terveydenhuolto, asuminen tai sosiaaliturva), mikä on puolestaan johtanut vielä viime aikoinakin epätasa-arvoisiin mahdollisuuksiin hyötyä yhteiskunnallisista oikeuksista, kuten Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean (ECSR) tekemästä Euroopan sosiaalinen peruskirjan (uusittu) toimeenpanoa koskevasta seurantatyöstä ilmenee (ETS n. 163);

ottaa huomioon Euroopan neuvoston valtio- ja hallitusten johtajien 3. huippukokouksessa (Varsova, 2005) hyväksyttyyn julkilausumaan sisältyneen sitoumuksen "vaalia Euroopan identiteettiä ja yhteisyyttä, joka perustuu yhteisiin perusarvoihin, yhteisen perintömme kunnioitukseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen";

<sup>1</sup> Termiä *romanit ja kiertolaiset* käytetään Euroopan neuvostossa niistä moninaisista eri ryhmistä, joita neuvoston tätä alaa koskeva työ koskee: yhtäältä a) romanit, sintit/manouchet, kalet, kaalet, romanichel-ryhmä, boyash/rudarit; b) Balkanin egyptiläiset (egyptiläiset ja ashkaalit); c) itäiset ryhmät (domit, lomit, abdalit); ja toisaalta traveller-kiertolaisina ja jensheinä tunnetut ryhmät ja kansat, joita kuvataan hallinnollisella termillä *Gens du Voyage*, sekä itsensä mustalaisiksi identifioivat henkilöt. Tämä on selittävä alaviite, ei romanien ja/tai kiertolaisten määritelmä.

ottaa huomioon toimintaohjelman rasismien, muukalaisvihan, antisemitismin ja suvaitsemattomuuden torjumiseksi, joka on hyväksytty Euroopan neuvoston valtio- ja hallitusten johtajien 1. huippukokouksessa (Wien, 1993), ja sen kehotuksen painottaa "kasvatuksen edistämistä ihmisoikeuksien ja kulttuurisen monimuotoisuuden kunnioittamisen alueilla; vahvistaa ohjelmia, joiden tavoitteena on poistaa ennakkoluuloja historianopetuksesta korostamalla eri maiden, uskontojen ja ajatusten myönteistä keskinäistä vaikutusta Euroopan historiallisessa kehityksessä".

ottaa huomioon Euroopan neuvoston opetusministerien pysyvän konferenssin 25. istunnossa annetun loppujulkilausuman "Demokratian turvaaminen koulutuksen avulla" (Bryssel 11.-12.4.2016);

arvostaa vuoden 2010 Strasbourgin romanijulkilausumaa, jossa Euroopan neuvoston jäsenvaltiot sopivat "ryhtyvänsä toimenpiteisiin romanien kulttuuria, historiaa ja kieliä koskevan tiedon vaalimiseksi ja ymmärtämiseksi";

palauttaa mieleen Euroopan neuvoston teematoimenpano-ohjelman romanien ja kiertolaisten osallisuudesta (2016-2019), joka luettelee muiden tavoitteiden ohella erityisenä päämääränään "työskennellä sen eteen, että koulun historian opetussuunnitelmiin sisällytetään romanien ja kiertolaisten historiaa tavalla, joka tavoittaa yhtä lailla romanit, kiertolaiset kuin muutkin oppilaat ja opiskelijat";

ottaa huomioon kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen 12 artiklan (ETS n. 157), joka kuuluu seuraavasti: "Sopimuspuolet ryhtyvät tarpeen mukaan opetuksen ja tutkimuksen alalla toimenpiteisiin kansallisten vähemmistöjensä yhtä lailla kuin valtaväestönkin kulttuuria, historiaa, kieltä ja uskontoa koskevan tiedon vaalimiseksi. Tässä yhteydessä sopimuspuolet järjestävät muun muassa riittävät mahdollisuudet opettajankoulutukseen ja oppikirjojen hankintaan sekä helpottavat eri yhteisöjen opiskelijoiden ja opettajien välisiä yhteyksiä."

palauttaa mieleen ministerikomitean suosituksen CM/Rec(2011)6 jäsenmaille kulttuurienvälisestä vuoropuhelusta ja toiseuden kuvasta historianopetuksessa (ministerikomitea hyväksynyt 6.7.2011 ministerien sijaisten 1118. kokouksessa) [CM/Rec\(2011\)6](#), ministerikomitean suosituksen CM/Rec(2009)4 jäsenmaille Euroopan romanien ja kiertolaisten koulutuksesta (ministerikomitea hyväksynyt 17.6.2009 ministerien sijaisten 1061. kokouksessa) ) "[CM/Rec\(2009\)4](#), ministerikomitean suosituksen CM/Rec(2001)15 jäsenmaille historianopetuksesta 21. vuosisadan Euroopassa (ministerikomitea hyväksynyt 31.10.2011 ministerien sijaisten 771. kokouksessa) [Rec\(2001\)15](#) ja ministerikomitean suosituksen Rec(2000)4 "Romani/mustalaislasten koulutuksesta Euroopassa" [Rec\(2000\)4](#);

palauttaa mieleen Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselman 2153 (2017) "Romanien osallistamisen edistäminen", parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselman 2106 (2016) "Uudistettu sitoumus antisemitismien torjunnasta Euroopassa", parlamentaarisen yleiskokouksen suosituksen 1880 (2009) "Historian opetus konflikti- ja konfliktienjälkeisillä alueilla" sekä siihen annetun ministerikomitean päätöksen mukaisen vastauksen ja parlamentaarisen yleiskokouksen suosituksen 1283 (1996) "Historia ja Euroopan historian oppiminen" sekä siihen annetun ministerikomitean päätöksen mukaisen vastauksen;

palauttaa mieleen Euroopan neuvoston paikallis- ja aluehallinnon kongressin päätöslauselman 403 (2016) romanien ja kiertolaisten tilanteesta nousevan ääriajattelun, muukalaisvihan ja Euroopan pakolaiskriisin yhteyksissä;

palauttaa mieleen Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) yleistä politiikkaa koskevan suosituksen n. 3 romanien/mustalaisten kohtaaman rasismien ja suvaitsemattomuuden torjumiseksi, yleistä politiikkaa koskevan suosituksen n. 10 rasismien ja rotuerottelun torjumiseksi koulussa annettavassa opetuksessa ja sen avulla sekä yleistä politiikkaa koskevan suosituksen n. 13 mustalaisvihan ja romanien syrjinnän torjumiseksi;

ottaa huomioon UNESCON päätöslauselman joukkotuhon muistopäivästä 2007;

palauttaa mieleen vuonna 2003 hyväksytyn Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (Etyj) toimintasuunnitelman Etyj-alueen romanien ja sintien tilanteen parantamisesta, jossa suositellaan Etyjin osallistujamaita "sisällyttämään opetuksessa käytettäviin teksteihin romanien historian ja kulttuurin ja erityisesti huomiota romani- ja sintiväestön joukkotuhokokemuksiin";

pitää mielessä tammikuussa 2000 järjestelyn Tukholman kansainvälisen holokaustifoorumin päätöslauselman sekä kansainvälisen holokaustifoorumin (*International Holocaust Remembrance Alliance* IHRA) tekemän tutkimus- ja kasvatustyön sekä työn romanien holokaustiaikaisen vainon muistamiseksi.

suositaa, että jäsenmaiden hallitukset – ottaen tässä huomioon omat perustuslailliset järjestelmänsä ja kansallisen, alueellisen ja paikallisen politiikkansa, olosuhteensa ja vastuunsa – toteuttavat seuraavaa etenkin peruskoulu-, toisen ja kolmannen asteen opetuksen yhteyksissä:

- toimeenpanevat liitteessä esitetyt periaatteet ja toimintaehdotukset;
- saattavat tämän suosituksen opetusministeriöidensä ja muiden asiaankuuluvien sidosryhmien, erityisesti kansallisten opetushallitusten ja alueellisten ja paikallisten opetusviranomaistensa tietoon;
- käännättävät tämän suosituksen jäsenmaan virallisille kielille; ja
- tarkastelevat sen toimeenpanoa viiden vuoden kuluttua ja sen jälkeen vastaavin väliajoin.

## **Suosituksen liite** **CM/Rec(2020)2**

### **Periaatteet ja ehdotetut toimet romanien ja/tai kiertolaisten historian sisällyttämiseksi koulujen opintosuunnitelmiin ja opetusmateriaaleihin**

#### **I. Suosituksen tavoitteet**

Tämän suosituksen tarkoituksena on edistää romanien ja/tai kiertolaisten historian sekä romanien joukkotuhon muistamisen sisällyttämistä koulujen opetussuunnitelmiin ja opetusmateriaaleihin tavoitteena rakentaa suvaitsevaisuuden ja kunnioituksen kulttuuria kouluissa; kehittää kaikkien oppilaiden historiatietoisuutta ja -tiedostamista; myötävaikuttamalla romanien ja/tai kiertolaisten identiteettiä vahvistavasti; ja vahvistaa ymmärrystä siitä, että romanit ja/tai kiertolaiset ovat sekä kansallisten että eurooppalaisten yhteiskuntien erottamaton osa.

Käsityksenä on, että romanien ja/tai kiertolaisten historian lisääminen opetukseen ei edellyttäisi lisäoppitunteja, vaan se voitaisiin sisällyttää moniin eri koulun oppiaineisiin, kuten historia, kansalaistaito, yhteiskuntaoppi, kirjallisuus, uskonto tai elämäntiedot, taide, musiikki tai kielet, jolloin siitä olisi vain rajallisia, jos lainkaan budjettivaikutuksia.

Käsityksenä on myös, että romanien ja/tai kiertolaisten historian opettaminen edistäisi monien oppilaiden ja opiskelijoiden tarvitsemien eri kompetenssien kehittämistä (demokraattinen kansalaisuus, ihmisoikeudet, sukupuolten tasa-arvo, yhteiskuntataidot, kulttuurienvälinen ymmärrys jne.) ja ne syventäisivät myös ymmärrystä historiallisista ja poliittisista kehityskuluista ja tarjoaisivat erilaisen näkökulman yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin ilmiöihin.

Asiaankuuluvien opetusmateriaalien laatiminen voisi perustua jo verkossa oleviin Euroopan neuvoston ja muiden kansainvälisten sidosryhmien materiaaleihin, ja ne pitäisi asettaa kansallisen tilanteen kontekstiin läheisessä neuvonpidossa romani- ja/tai kiertolaisyhteisöjen kanssa.

#### **II. Määritelmät**

Käsillä olevan suorituksen tarkoituksissa:

Mustalaisviha on erityinen rasismien muoto, rotuylemmyyteen perustuva ideologia, epäinhimillistämisen ja historian perustuvan syrjinnän nojalla vaalittu institutionaalisen rasismien muoto, joka ilmenee mm. väkivaltana, vihapuheena, riistona, leimaamisena ja räikeimpänä mahdollisena syrjintänä.<sup>2</sup>

Termiä "romanien holokausti tai joukkotuhon" käytetään Euroopan neuvoston nykykäytännön sekä "Unohdetut äänet" -nimisen kongressin loppupäättelyjen ja suositusten mukaisesti. Kongressi pidettiin Bukarestissa Romanian parlamentissa 7.4.2017 ja sen järjesti Euroopan romani- ja kiertolaisfoorumi (ERTF) Euroopan neuvoston kanssa yhteistyössä.

<sup>2</sup> Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) yleistä politiikkaa koskevan suosituksen n.13, joka koskee mustalaisvihaa ja romanien syrjinnän torjuntaa, hyväksytty 24.6.2011.

Käsillä oleva suositus ei ota kantaa siihen, mitä romanikielistä sanaa tulisi käyttää eri kansallisissa yhteyksissä romanien joukkotuhosta puhuttaessa. "Unohdetut äänet" -kongressin loppupäätelmissä vahvistettiin, että eri puolilla Eurooppaa romanit käyttävät romanien joukkotuhosta monia eri nimityksiä, kuten *Samudaripe(n)*, *Mudaripe(n)*, *Phar(r)aj(i)mos*, *Por(r)ajmos tai Kalí Traš*.<sup>3</sup> Kansallisten viranomaisten tulee tiiviissä neuvonpidossa kansallisten/paikallisten romaniyhteisöjen ja -tutkijoiden kanssa valita parhaiten sopivat romanikieliset muodot romanihistorian opetuksen tarkoituksiin. On kuitenkin tärkeää, että opettajat tietävät ja kertovat siitä, että romanien joukkotuhosta on olemassa monia eri romanikielisiä termejä ja sanoja.

Romani- ja/tai kiertolaishistorian opetukseen voi kuulua asiaankuuluville osin myös romani- ja/tai kiertolaiskulttuuri. Sitä voidaan käsitellä monissa koulun oppiaineissa, kuten historia, kansalaistaito tai yhteiskuntaoppi, kirjallisuus, uskonto tai elämäntutkimustieto, taide, musiikki tai kielet.

'Opetusmateriaalit' tulee nähdä laajasti siten, että termi kattaa oppikirjat, tuntisuunnitelmat, avoimet oppimateriaalit ja digitaaliset pedagogiset materiaalit.

Tässä tekstissä mainittuihin opetusmenetelmiin sisältyvät mm. epävirallinen opetus ja opetussuunnitelman ulkopuoliset toiminnot, immerssiivinen opetus, tutustumiskäynnit, elävä historia ja elävät kirjastot, tarinoiden kerronta, sosiaalinen media, näyttelyt, opintokäynnit, vaihdot, kokoontumiset, harjoittelu, työpajat ja seminaarit.

### III. Periaatteet ja ehdotetut toimet

#### 1. Romanian ja/tai kiertolaisten historian opettamisen ja sen sisällyttämisen kansallisiin opetusohjelmiin ja opetusmateriaaliin tulee:

- a. käsittää tasapainoista ja asiayhteyteen sijoitettua romanien ja/tai kiertolaisten historian opetusta, joka heijastaa sekä heidän nykyistä kansallista läsnäoloaan että historiallisia taustoja sekä heidän yhteistä historiaansa kansana, joka on ollut Euroopassa jo vuosisatoja;
- b. sisältää tietoa romanien ja kiertolaisten kansallisiin talouksiin antamasta panoksesta, erityisesti kaupan, metallintyöstön ja muiden käsitöiden sekä karjanhoidon aloilla, ja viitata romanien ja/tai kiertolaisten historian ja kulttuurin eri puoliin, kuten tarinankerronta, kirjallisuus, uskonto, musiikki ja perinteet sekä heidän kokemansa epätasa-arvoinen yhteiskunnallinen kehitys ja eriarvoinen mahdollisuus käyttää yhteiskunnallisia oikeuksiaan;
- c. pitää mielessä, että historian opetus on kulttuurienvälistä, sisällyttää tietoa romanien ja/tai kiertolaisten historiasta muihin oppiaineisiin, kuten taloustieto, kansalaistaito tai yhteiskuntaoppi, kirjallisuus, uskonto tai elämäntutkimustieto, taide, musiikki ja kielet;
- d. varmistaa, että romanien ja/tai kiertolaisten historiaa paikallistasolla opetetaan kaikille oppilaille ja opiskelijoille, tai kannustaa siihen tilanteissa, joissa valtiolla ei ole suoraa vastuuta alue- tai paikallistasolla;
- e. lisätä tietoisuutta mustalaisvihasta erityisenä rasmin muotona sekä romanien joukkotuhouhriaseman kieltämisestä koulutuksen ja ihmisoikeuksien, yhdenvertaisuuden ja/tai syrjimättömyyden yleisessä viitekehyksessä sekä välineenä vastustaa uusia ihmisyyttä vastaan tehtyjä rikoksia, jotka voisivat vaikuttaa mm. romaneihin ja/tai kiertolaisiin, painottaen näiden ennakkoluulojen historiallisia juuria ja niiden seurauksia tämän päivän romani- ja/tai kiertolaisvastaisessa vihapuheessa ja väkivallassa;
- f. antaa mahdollisuus romani- ja/tai kiertolaisjärjestöjen ja -yhteisöjen edustajille järjestää yhteistyössä asianomaisten kouluyhteisöjen kanssa oppilaiden/opiskelijoiden tapaamisia, joiden tarkoituksena on keskustella ja kuvata tiettyjä romanien ja/tai kiertolaisten historian puolia ja olla niistä kertovia todistajia;

#### 2. Opetusmateriaalien ja -menetelmien laadinnassa ja tarkastamisessa tulee:

- a. kehittää joustavia opetussuunnitelmia ja vuorovaikutteisia pedagogisia tapoja, jotka tunnustavat kulttuurierot, edistävät moninaisuutta ja lähtevät moninäkökulmaisesta lähtökohdasta sekä osoittavat historian kaikkinaisen monimutkaisuuden ja varmistavat yhteisen tulokulman historiaan;

<sup>3</sup> *Samudaripe(n)* tai *Mudaripe(n)* merkitsee 'kaikkien murhaamista' ja on muistuma juutalaisesta sanasta *Shoah* ('tuho'). *Phar(r)aj(i)mos* tai *Por(r)ajmos* tarkoittaa 'se joka tuhoaa, hävittää', mutta se saattaa olla loukkaava termi eräissä romanikielen varianteissa. *Kalí Traš* voitaisiin kääntää sanoilla 'musta tragedia' tai 'musta kauhu'.

- b. varmistaa, että erityisesti historian ja kansalaistiedon opetussuunnitelmat heijastavat sitä, miten tavallisten ihmisten ja ryhmien toiminta ja asenteet ovat muokanneet eurooppalaisten yhteiskuntien historiaa;
- c. kiinnittää huomiota historiallisiin lähteisiin mustalaisvihan, vihapuheen, propagandan ja valetiedon torjumisen näkökulmasta;
- d. analysoida ja muokata koulun opetussuunnitelmia ja erityisesti historian opetussuunnitelmia siten, että yleiseen historianopetukseen lisätään romanien ja/tai kiertolaisten historian ja kulttuuriin liittyvää sisältöä;
- e. analysoida ja muokata nykyisiä oppikirjoja, jotta niistä poistetaan romaneja ja/tai kiertolaisia koskevia stereotypioita; laatia mustalaisvihaa ilmentäviä kielikuvia sisältävän, aikaisempien aikakausien taiteen tai kirjallisuuden opetukseen materiaaleja, jotka asemoivat tämän sisällön osaksi mustalaisvihan historiaa sekä varmistavat ao. sisällön ristiriitaisen luonteen ymmärtämisen. Tätä pitäisi opettaa vain opiskelijoille, joille on jo kehittynyt abstrahointikyky, jota tekstien historiallisten asiakirjojen luonteen ymmärtäminen edellyttää.
- f. yllä mainittujen toimien toteuttamiseksi tunnistaa mahdollisuuksia sisällyttää romanien ja/tai kiertolaisten historia opetukseen ja koulutukseen, päivittää ja räätälöidä niitä kunkin kansallisen kontekstin mukaisesti; ja yhteistyössä romani- ja/tai kiertolaisyhteisöjen ja kansalaisyhteiskunnan, yliopistojen, opettajankoulutuslaitosten ja opettajien ammattijärjestöjen kanssa laatia tiekartta muokattujen opetusmateriaalien ja koulutusmenetelmien ottamiseksi käyttöön;
- g. hyödyntää olemassa olevia opetus-, pedagogia- ja tutkimusmateriaaleja ja -välineitä ja julkaisuja, jotka koskevat romanien ja/tai kiertolaisten historiaa ja joiden laatijat ovat kansainvälisiä sidosryhmiä, kuten Euroopan neuvosto, Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA), UNESCO, kansainvälinen holokaustifoorumi (International Holocaust Remembrance Alliance IHRA), Shoah-säätiö/Etelä-Kalifornian yliopiston (USC) visuaalisen historian ja kasvatuksen laitos, Euroopan romanitaiteen ja -kulttuurin laitos (ERIAC), Euroopan historianopettajien liitto (EUROCLIO) ja muut laitokset;
- h. valmistella muuta heti käyttöön otettavaa korkeatasoista opetus- ja oppimateriaalia yhteistyössä romanien ja/tai kiertolaisten oman kansalaisyhteiskunnan ja yliopistojen kanssa, jotta voidaan kasvattaa ja täydentää olemassa olevia resursseja.

### **3. Romanien joukkotuhosta ja muista historian vainoista kertovan opetuksen tulisi:**

- a. olla oleellinen osa opetusta ja oppimista, joka koskee natsihallinnon ja sen liittolaisten toteuttamaa joukkotuhota ja muita romaaneihin ja kiertolaisiin kohdistuneita rikoksia kaikkialla Euroopassa, ja tätä täydentämässä tulisi olla opetusta ja oppimista muista historian episodeista, joissa romanit ja/tai kiertolaiset eivät olleet uhreina;
- b. viitata myönteisiin kertomuksiin romanien ja/tai kiertolaisten historiassa, kuten heidän panoksensa paikallisen, kansalliseen ja Euroopan kulttuurihistoriaan sekä romanien, sintien ja jenshien aktiivinen rooli natsien vastaisissa ja antifasistisissa vastarintaliikkeissä;
- c. viitata tilanteen mukaan romanien joukkotuhota koskevan erityisaiheen lisäksi muihin vakaviin romanien ja/tai kiertolaisten vainon muotoihin Euroopassa (irtolaisuuden vastainen politiikka, vanhempien ja lasten oikeuksien loukkaukset, pakkosulautus, paikalleen asettumiseen pakottaminen, pakkosterilisaatio, internointi ja karkotuspolitiikka jne.)<sup>4</sup>
- d. sisällyttää romanien joukkotuhon muistoon liittyvät toiminta osaksi virallista ja epävirallista opetusta elokuun toisen päivän (Euroopan romanien joukkotuhon muistopäivä) tai asianomaisen maan historialliseen kontekstiin tai kouluvuoteen paremmin sopivan päivän yhteydessä; esimerkkinä romanien vangitsemisen tai keskitysläinleirille karkottamisen paikalliset muistopäivät ja -paikat.

### **4. Koulutustoiminnassa tulisi:**

- a. tarjota asianmukaista romanien historiaan ja kulttuuriin perehtyneiden asiantuntijoiden ja tutkijoiden antamaa koulutusta opettajille, opetusalan ammattilaisille, koulujen rehtoreille, opetusministeriöiden henkilöstölle ja tarpeen mukaan muulle pedagogiselle henkilöstölle, jotta he saavat tietoa romanien ja/tai kiertolaisten historiasta;

<sup>4</sup> Ks. Euroopan neuvoston romanihistorian tietoisuus [www.coe.int/education/roma](http://www.coe.int/education/roma).

b. sisällyttää pakollinen ja järjestelmällinen kompetenssiperusteisen oppimisen, kulttuurienvälisen kasvatuksen/vuorovaikutuksen ja moninaisuusmoduulien opetus opettajakoulutukseen ja opettajien jatkokoulutukseensa.

#### **5. Koulun ulkopuolisen toiminnan tulisi:**

- a. lisätä väestön ja erityisesti nuoremman sukupolven tietoisuutta romanien ja/tai kiertolaisten historiallisesta läsnäolosta Euroopassa ja heidän panoksestaan paikalliseen, kansalliseen ja eurooppalaiseen historiaan;
- b. sisältää toimintaa, joka liittyy romaneille tärkeiden päivien, kuten 8.4. (kansainvälinen romanien päivä), 16.5. (romanien vastarinnan päivä), 2.8. (Euroopan romanien joukkotuhon muistopäivä) ja 5.11. (maailman romanikielen päivä) tai muihin ao. maan yhteyksissä tärkeiden päivien viettoon;
- c. tukea oppilaiden/opiskelijoiden osallistumista opintokäynteihin, joka kohdistuvat romaneiden ja/tai kiertolaisten historialle ja kulttuurille omistetuille paikalle painottaen muistojuhla- ja muistamispaikkoja ja museoita.<sup>5</sup>

#### **6. Romanien ja/tai kiertolaisten historian tutkimusta tulisi:**

- a. edistää aina kun mahdollista tutkimusyhteisölle, tutkimuskeskuksille ja kulttuurilaitoksille annettavien stipendien ja muiden kannustimien avulla; erityistä huomiota tulisi kiinnittää romanien ja/tai kiertolaisten kulttuuriin liittyviin asiakirjoihin ja esineisiin, ja ne tulisi koota olemassa oleviin kokoelmiin ja todistajien erityisesti toisen maailmansotaa ja perinteistä elämäntapaa koskevien kertomusten kokoelmiin;
- b. olla saatavilla verkossa opetustarkoituksellisesti.

#### **7. Kansallisen ja kansainvälisen romani- ja/tai kiertolaishistoriaan liittyvän yhteistyön tulisi:**

- a. johtaa asianomaisten kansallisten sidosryhmien fokusointuun, kestävään ja vaikuttavaan yhteistyöhön, jossa painopisteessä ovat opettajat ja opetusalan ammattilaiset, romani- ja/tai kiertolaishistorian ja -kulttuurin tutkimuksessa ja tiedonedistämässä aktiiviset kansainvälisten järjestöt ja tutkijat, ja sen pitäisi vaalia IHRA:n kanssa tehtävää yhteistyötä romanien joukkotuhosta kertovan valistuksen ja muistamisen edistämiseksi;
- b. sisältää rajat ylittävää kulttuurista yhteistyötä ja vertaistoimijoiden välistä kokemusten jakamista romanien ja/tai kiertolaisten historian opetuksesta ja olemassa olevien välineiden, materiaalien ja julkaisujen jakamista (ja mahdollista muokkaamista).
- c. käsittää myös kansalaisjärjestöt, erityisesti romanien ja/tai kiertolaisten ja nimenomaisesti opetuksen kanssa aktiivisesti työskentelevät järjestöt, jotta he voivat aktiivisesti vaikuttaa romanien ja/tai kiertolaisten historiaa koskevan tietoisuuden lisäämiseen sekä muun väestön että romanien ja/tai kiertolaisten keskuudessa; toisinaan romanit ja/tai kiertolaiset eivät tunne omaa historiaansa;
- d. edistää romanien ja/tai kiertolaisten historian opettamisen sisällyttämistä kansallisten ja kansainvälisten kansalaisjärjestöjen toimintaan, esim. EUROCLIO<sup>6</sup> tai Europa Nostra -liito.<sup>7</sup>

<sup>5</sup> Eräillä museoilla, kuten Louvre ja Prado, on ollut erityisnäyttelyitä romaneiden esittämisestä maalauksissa, veistoksissa jne. Euroopan neuvoston "Romanien esittäminen suurimpien eurooppalaisten museoiden kokoelmissa" -projektin osana.

<sup>6</sup> Ks. <https://euroclio.eu/>

<sup>7</sup> Ks. <https://www.europanostra.org/>